

نویسنده : ت.م. نووکرشینوا

ترجمه از: رحیم کاکایی

* وضع حقوقی « قبیله های مقدس » بین ترکمن ها

مسئله پیدایش و وضعیت « قبیله های مقدس » بین مردمان آسیای مرکزی، کازاخستان، آذربایجان و برخی دیگر مناطق گسترش اسلام تا زمان کنونی تقریباً موضوع پژوهش خاص قرار نگرفته اند، هرچند اشاره مکرر به آنها در بسیاری آثار در زمینه تاریخ مردم این کشورها وجود دارد. (1)

آثار علمی ویژه و تخصصی در زمینه مسائل مورد نظر در کشورهای خاوری خارجی شناخته شده نیستند. نخستین و تاکنون تنها اثر منحصر بفرد در زمینه مسئله مورد نظر اثر تحقیقی (مونوگرافی) تاریخ نگار س.م. دمیدوف (2) درباره « قبیله های مقدس » (اولاد «3») ترکمن ها است که بر پایه مطالب با ارزشی از صحرا تهیه و در اثر تحقیقات طولانی مدت گروه اعزامی به مناطق ترکمنستان جمع آوری شده است.

در جریان این تحقیقات مشخص شد که عناصر و ترکیب قدیسین (اولاد) ترکمن بسیار متفاوت هستند. بنابراین چنانچه بین دیگر خلق های مسلمان شمار گروه قدیسین (اولاد) غالباً از یک تا سه در نوسان بود، اما بین قدیسین (اولاد) ترکمن ما شش گروه عمده را می یابیم (سید، خوجه، شیخ، آنا، مختوم و موجور). بر پایه روایت خود قدیسین (اولاد) و رایج بین بخش های غیر قدیس ترکمن ها، آنها اخلاف نخستین خلفای عرب (ابوبکر، عمر، عثمان و علی) هستند که به درجه قدیسین (اولاد) ارتقاء یافته اند. گروه های جداگانه قدیسین (اولاد) منشاء و پیدایش خود را به یکی از خلفا پیوند دادند.

بر این پایه قدیسین (اولاد) خود را از توده های اصلی و عمده ترکمن، ضمن نامیدن آنها بر حسب معمول « غاریچی»، یعنی مردم عوام، جدا کردند. موقعیت این گروه نامبرده در جامعه ترکمن ها یکسان و یک جور نبود: برای یک گروه قدیس از سوی نو قدیس احترام زیادی تا نسبت به گروه دیگر ابراز شد. خود قدیسین (اولاد) همچنین مدعی بودند که بلحاظ « تقدس خود از برخی قدیسین بالاتر از دیگران هستند. نسبت به قدیسین (اولاد) ترکمن در ادبیات سه نوع ویژگی این گروه ها مشاهده میشوند.

و. ان. باسیلف این گروه ها را « محترم» خواند، آ. ا. روسلیاکف آنها را به عنوان یک «گروه بندی طبقاتی» ارزیابی کرد، ان. ب. روللوا – شاسکولسکایا بر آن است که « این قبیله ای است با همه خود ویژگی های علایم خود»، با تقسیم بندی به طوایف و نسب و با درون همسری (اندوگامی) شدید. اما همزمان آنها طبقه ی (قشر - مترجم) مذهبی هستند. (4)

س. م. دمیدف معتقد است که بلحاظ قدیسین (اولاد) بهتر است اصطلاح « گروه» را پذیرفت (5). نسخ خطی و مطالب شفاهی گردآوری شده توسط س. م. دمیدف و و. ان. باسیلف روایت منشاء عرب بودن قدیسین را مورد تأیید قرار نمی دهد. همچنین نمیتوان ادعا کرد که قدیسین (اولاد) نام ربایانی هستند که از طریق نیرنگ و شیدای خود را مقدس اعلام می کنند.

پردازش داده های موجود نشان میدهد که منابع تصور درباره این « قدیسین» را باید در آن نقش و وجه ای که در میان جمعیت پیرامونی بانیان نیمه افسانه ای گروه های اصلی قدیسین داشتند، – نمایندگان برجسته روحانیت قاعدتاً جریان تصوف، جستجو کرد.

تصوف در آسیای مرکزی بطور تنگاتنگ مربوط است با باورها و تصورات عامه پسند پیش از اسلام در بین مردم بویژه با بقایای شمنیسم. بسیاری محققان آنطور که یاد آور میشوند در زندگی و معیشت ترکمن ها در حال حاضر کیش نیاکان واجداد بسیار نیرومند است که با آن در حقیقت کیش مردگان نیز درهم آمیخته است. نگهداری این سنن و آیین به حفظ حرمت و احترام به رئیس قبیله در رابطه با اخلاف او را موجب شد.

به نیای نیمه افسانه ای خود روحانیت قدیس چهار خلیفه مسلمین را نیز اضافه کرد. این روایت که اهمیت برتری را بدست آورد، کم و بیش در میانه سده نوزده شکل گرفت. گروه کوچک قدیسینی (اولاد) نیز مشاهده میشوند که تحت اوضاع و احوال گوناگون و در دوران مختلف به دیگران پیوند خورده اند و گروه بزرگتر نیا و اجداد «قدیس» خود را بخاطر نمیآورند و یا نیایی ندارند. چنین گروه هایی از دید قدیسی میتوانند گروه خود خوانده بشمار روند (یا بطور مشروط - نیمه قدیس)، اما گفتن این مسئله در برابر چشمان آنها را غالباً کسی جسارت نکرده است.

جایگاه خاص قدیس در چه چیزی ظاهر میشود؟ در اصل این نشان احترام و حرمت از سوی جمعیت نو قدیس بود. شکل هایی که در آن این مسئله ظاهر گردید به قرار زیر است:

توسل و روی آوری ویژه به قدیس؛ اعطای ویژه قدیسی؛ مسئله همسر گزینی [درون همسری (اندوگامی) شدید]؛ نامگذاری شخصی اسامی مرتبط با اصطلاحات قدیسی؛ دعوت قدیس به سکونت (جهت حرمت و احترام به روستا)؛ تخصیص سهم ویژه ای از آب - «آب اهدا شده» برای آنها؛ تمایل به داشتن $h\check{y}\check{y}$ «رئیس و سرپرست گورستان» از جمله قدیس برجسته و شامخ؛ مصونیت خود قدیسین، اموال و دام آنها.

این مصونیت بویژه بطور نمایان در دوره های مختلف مخاصمات داخلی و زدوخوردهای قبیله ای، زمانیکه قدیسین (اولاد) میتوانستند با خاطری آسوده و بی دردسر از منطقه مزبور عبور و یا در خاک قبیله متخاصم مستقر شوند، نقش خود را ایفا میکرد. علاوه بر این حتی دام های این قدیسین (اولاد) که در زمین های دوردست، بدون مراقبت و بدون اینکه در معرض خطر سرقت کسی قرار بگیرد و البته چنانچه بر روی این دام ها «تاغما» (نشان و علامت خاص) گروه قدیسین باشد، می چربند.

بسیاری از مشهورترین قدیسین (اولاد) بلحاظ مذهبی، به درمان بیماران می پرداختند. مشارکت قدیسین در آیین خاکسپاری و خواندن نماز و دعا برای مردگان، بویژه در سرآغاز مرحله نوین و آن دنیای زندگی فرد وفات یافته مطلوب بشمار میآمد. بنا به یک سنت کهن هر گورستان ترکمن ها از یک رئیس و یا سرپرست $h\check{y}\check{y}$ برخوردار بود. نخستین خاکسپاری در مکان مورد نظر انسان و مزار او را معمولاً چنین می نامیدند، که در اطراف آن قبرستان بتدریج رشد میکرد.

در شرایط سلطه باورهای دینی همان سیستمی که بین زندگان وجود داشت، به مردگان نیز منتقل شد. چنانچه هر مؤمنی در زندگی در تلاش حمایت و محل «مقدس» زنده، نوعی میانجی بین او و نیروهای آن دنیایی باشد، آنگاه پس از مرگ، وی از همین پشتیبانی نیرومند بهره خواهد برد. این امر او را آماده یاری به $h\check{y}\check{y}$ «سرپرست گورستان» (که نه تنها سرپرست منطقه ای بلکه سرپرست معنوی روستای مردگان است، می کند.

امروز با وجود شرایط اساساً کاملاً متغیر، برخی آیین های مربوط به قدیسین (اولاد) ترکمن اهمیت خود را از دست نداده اند. نمایندگان این گروه با افتخار و مباهات خود را از سایر مردم جدا می کنند. در حال حاضر بگونه ای پایدار سنت و آیین ازدواج درون همسری (اندوگامی) پابرجا هستند. رابطه افتخار آمیز نسبت به قدیس در نامگذاری ترکمن ها نیز حفظ میشود، یعنی نامگذاری اسامی نوزادان در رابطه با اصطلاحات قدیسی است. در بسیاری خانواده های این «قبیله های مقدس» با دقت دست نوشته های سنتی شجره (نسب نامه - شجره نامه مترجم) نگهداری و ذخیره میشوند.

پی نویسی ها:

* ت.م. نووکرشنا، معاون رئیس امور علمی دانشکده مدیریت و کارآفرینی دانشگاه ایالتی لباچفسکی - نیژنی نووگورود است و این مقاله در بولتن دانشگاه نیژنی نووگورود در سال 2000 به چاپ رسید.

1- سمنوف آ.آ. منشاء سادات ترمز و مقبره های باستانی «سلطان - سرباز». پروتکل های محافل ترکستانی دوستداران باستان شناسی. 1915.

آندریف م.س. تاجیک های وادی خوو (آمودریای - علیا) چاپ یکم. استالین آباد. 1953 ؛ آ.آ. سوخارووا، بخارا در قرن نوزده - آغاز قرن بیست. مسکو 1965

2- دمیدف س.م. قدیسین ترکمن. عشق آباد 1975

3- «اولاد» - وارث، خلف (از زبان عربی ترجمه شده)

4- باسیلف و.ان. کیش قدیسین(اولاد) در اسلام. مسکو 1970 ؛ روسلیاکف آ.آ. مقالات کوتاهی از تاریخ ترکمنستان (پیش از پیوستن به روسیه). عشق آباد 1956. ص 12 - 138؛ بروللوا شاسکولسکایا.ان. ترکیب قبیله ای و طایفه ای ترکمن ها // اقتصاد ملی آسیای مرکزی.

5- دمیدف س.م. قدیسین ترکمن. ص 14.